

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1661>

Geliş Tarihi: 12.04.2019

Kabul Tarihi: 30.06.2019

İNGİLİZ ORDUSUNUN AFGANİSTAN SEFERİ VE BİRİNCİ İNGİLİZ AFGAN SAVAŞI*

Abdullah Sami TEKİN**

Özet

Hindistan İngiliz hükümeti, Rusya ve İran'a yaklaştığını iddia ettikleri Afgan hükümdarı Dost Muhammed Han'ı iş başından uzaklaştırmak ve sürgünde bulunan eski hükümdar Şah Şüca'yı tekrar tahta geçirmek üzere 1838 yılında bir karar aldı. Bu kararlılığı vurgulamak üzere taraflar arasında Sind hâkimi Ranjit Singh ve Şah Şücâ ile Tripatrie'de bir anlaşma tanzim edildi. Biri Bolan geçidinden Kandahar-Gazne üzerinden diğeri ise Hayber geçidinden Peşaver-Celalabad yoluyla Kâbil üzerine sevk edilen İngiliz ve müttefiklerden oluşan ordular kısa süre içerisinde hedeflerine ulaşarak Kâbil'i işgal ettiler. Dost Muhammed Han iktidardan uzaklaştırılıp yerine İngiliz himayesindeki Şah Şücâ tahta çıkarıldı. Ancak Kâbil ve çevre vilayetlerde işgal ordusunun tutum ve davranışlarından hoşnut olmayan Afgan ahali kısa süre içerisinde büyük bir mücadele başlattı. Başlarında Dost Muhammed Han'ın oğlu Muhammed Ekber Han ve diğer önemli serdarlarla harekete geçen millî kuvvetler kısa süre içerisinde işgal ordusuna büyük zayıf verdirip onları Afganistan'dan çekilmeye zorladı. Çekilmeyi kabul eden İngiliz ordusu Afganistan'ın sarp ve dar geçitlerinde aşiretlerin saldırılarıyla adeta imha edildi. Bu çalışmamızda 1839–1842 yılları arasında meydana gelen İngiliz Afgan Savaşı'nın sebep ve sonuçları ortaya konulmaya çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: *Afganistan, Birinci-İngiliz-Afgan Savaşı, Dost Muhammed Han, Hindistan İngiliz Hükümeti, Lord Auckland.*

* “XIX. Yüzyılın Başlarında Afganistan'a Giden İngiliz Oryantalistler ve Faaliyetleri” adlı doktora tezinden türetilmiştir.

** Uzman, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, Kampus/Malatya, asamitekin@gmail.com

Afghanistan Expedition of British Army and First Anglo-Afghan War

Abstract

The British Government of India took a decision in 1838 to relinquish the Afghan ruler Dost Muhammad Khan, whom he claimed to be approaching Russia and Iran, and to return Shah Sjuha, the ex-emperor Shah, who was in exile, to the throne. In order to emphasize this determination, an agreement was signed between the parties with Sind's ruler Ranjit Singh and Shah Sjuha in Tripatrie. The armies of one of the British and allies shipped to Kabul via Peshawar-Jalalabad from the Bolan Pass through Kandahar-Ghaznah and the other through the Khyber Pass occupied Kabul in a short period of time. Dost Muhammad Khan was removed from power and in place of him Shah Sjuha who was under British patronage was throned. However the Afghan people who were not satisfied with the attitudes and behaviors of the occupation army in the neighboring provinces started a great struggle in a short period of time. National forces headed by Mohammad Akbar Khan, the son of Dost Mohammad Khan and the other important Serdars forced the army of the occupation to withdraw from Afghanistan giving them big casualties in a short time. The British army, which agreed to retreat, was virtually destroyed by the attacks of the tribes in the steep and narrow passages of Afghanistan. In this study, the causes and consequences of the British Afghan War that occurred between 1839-1842 were tried to be put forward.

Keywords: *Afghanistan, First British-Afghan War, Dost Muhammad Khan , British Government of India, Lord Auckland.*

İNGİLİZ ORDUSUNUN AFGANİSTAN SEFERİ VE BİRİNCİ İNGİLİZ AFGAN SAVAŞI

İngiltere'nin Türkistan'da Rusya ile olan rekabeti Rusya'nın Kafkaslar üzerinden İran'ın kuzeybatısına doğru genişlemek istediği 1820'li yıllara kadar uzanmaktadır. Bu genişleme isteğine karşı çıkma isteğiyle İngiltere, Türkiye ve İran lehine diplomatik destek vermesine rağmen başarılı olamamıştır. Rusya, İngiltere'nin bütün çabalarına rağmen İran'ı nüfuzu altına almayı başarmıştır.

İngiliz Ordusunun Afganistan Seferi ve Birinci İngiliz Afgan Savaşı

Rusya'nın tam desteğini alan İran 1833 yılında Afganistan'ın batı vilayetlerinden Herat üzerine yürümüş ve şehri kuşatmıştır.*

Afganistan'ın Rusya'nın desteklediği İran tarafından tehdit edilmesi, Hindistan'da hâkim konumda olan İngiltere'yi oldukça tedirgin etmiştir. Rusya'nın bu yol ile Hindistan'a kadar sarkabileceğini düşünen İngiliz hükümeti, derhal harekete geçerek Afganistan'da tahkimat kurmak ve bu ülkeyi kendi nüfuzu altına almak için harekete geçmiştir.

1835 yılında İran'ın Rusya'nın desteğiyle Afganistan'ın batısını Herat civarlarını ele geçirmeye çalışması Rusya'nın İran üzerindeki etkisini kullanarak Afganistan içlerine yayılma göstereceği ihtimali İngiltere'yi rahatsız etmiştir. Mevcut durumu Hindistan Genel Valisi İngiliz hükümetine şu sözlerle bildirmektedir: *“Rusya'nın amacı doğu ve batı yönündeki yolların hâkimi olan ve merkezi konumda bulunan İran'ın genişlemesi ve güçlenmesidir. İran Rusya'nın rakibi olamaz ve gücünün artması yalnızca Rusya'nın saldırgan emellerini arttırır. Rusya'nın politikasının ne olacağı Herat'ı ele geçirdikten sonra ortaya çıkacaktır, bunu şu an için düşünmek gereksizdir fakat bunu müttefiki İran Şahı'nın desteğini aldıktan sonra bu noktaya ulaşmasını inkâr etmek imkânsızdır. Bu düzeye ulaştıktan sonra İngiliz Hindistan'ı aleyhinde bir askeri harekât ilan etmesini inkâr etmek zordur. Bu durumda savaş yanlısı ve Timur'un karşı konulamaz savaş seven ve rahatsız Afgan kabileleri de bu harekâta katılacaktır.”†*

İngiliz Genel Valisinin bu sözleri yaklaşmakta olan Rus tehlikesinin ipuçlarını vermekteydi. Esasen İngilizlerin 1800'lü yıllardan itibaren Afganistan'a yönelik olarak iki emeli bulunmaktadır. Birincisi, İndus nehrini seyrüsefere açmak, ticari malların taşınmasını su yoluyla direkt olarak yapmak ve Rusya'nın Kabil'den Buhara'ya yaptığı ticareti önlemek, ikincisi ise Orta Asya'da İngiliz nüfuzunu tesis etmektir.‡ Bu düşüncenin uygulamaya konulması Rus tehdidinin görülmesiyle 1830 yılında Genel Vali Lord William Bentinck'e Hindistan Kontrol Heyeti başkanı olan ve 1842–1844 yıllarında da İngiliz Hindistan'ı Genel Valiliği yapan

* Gregory Fremont Barnes, **The Anglo-Afghan Wars 1839–1919**, Osprey Publishing 2014, s.16.

† G. F. Barnes, a.g.e.,s.16.

‡ John Roselli, **Lord William Bentinck: The Making of a Liberal Imperialist 1774–1839**, California 1974, s.232.

Lord Ellenborough tarafından İngiliz hükümetinin gizlice gönderilmesiyle verilmiştir.*

İngiliz hükümetinin Afganistan'da uygulamak istediği politika İndus nehri vasıtasıyla yapılacak ticaret ile Rusya'nın egemen olduğu Afganistan pazarını ele geçirmek ve bölgede sözünün geçmesidir. Bu amaçla bölgeye Doğu Hindistan Şirketi bünyesinde görev yapan aralarında Alexander Burnes'inde bulunduğu oryantalist asker-memurlarını göndermiştir. Bu kapsamda bölgeye gönderilen memurlar Afganistan'ı coğrafi, siyasi, askeri, ticari, sosyo-kültürel ve demografik konularda tahlil etmiş ve tahlillerini İngiliz hükümete sunmuşlardır. Sunulan raporlar Afganistan ticari hayatında önemli rolü bulunan Buhara ve Kabul ticaret yolunu elinde bulunduran Rusya'nın Afganistan ticaretini önlemek, İndus nehrini bu amaç için kullanmak ve gelecekte Afganistan'da oluşturulacak İngiliz nüfuzuna temel hazırlamak için kullanılacaktır.

1837 yılında İran'ın bir kez daha Rusya'nın desteğiyle Herat'ı kuşatmasıyla bu endişeler iyice artmış ve 1835 yılında dönemin Genel Valisinin yaptığı uyarı gerçekleşmeye yüz tutmuş ve İngiliz Hindistan'ı Genel Valisi Lord Auckland yaklaşan Rus tehdidini algılayarak tehdidin Kandahar'ı da aşırp Hindistan'a kadar uzanabileceğini düşünerek önlem almaya yöneltmiştir. Lord Auckland ve Doğu Hindistan Şirketi Afganistan'daki Rus etkisini çevirmenin en iyi etkili yolunun Kabil'in mevcut Emiri Dost Muhammed'i bölgede İngiliz çıkarlarını desteklemek konusunda ikna etmek olduğunu düşünmekteydi.†

Afganistan'da ise Şah Şüca ve Dost Muhammed Han Kabil'in kontrolü için birbirleriyle kıyasıya mücadele içinde bulunmuşlar ve 1834'te Dost Muhammed Han'a ait kuvvetler Kandahar dışında bulunan Şah Şüca'nın ordusunu yenilgiye uğratmıştır. Dost Muhammed Han'ın Kandahar'da gösterdiği başarı ile Kabil'deki pozisyonunu güçlendirmiş ve Afganistan Emiri unvanını almıştır. Dost Muhammed bu savaş sonrasında Alexander Burnes'e savaş meydanında silah ve mühimmatın yanı sıra Şah Şüca'nın İngilizler ve Sihlerle dostluğunu belgeleyen gizli evraklarda ele geçirdiğini söylemiştir Bu savaşta Pencap'ın Sih yöneticisi Ranjit Singh, Şah Şüca'yı desteklemiştir. Savaş

* J. Roselli, a.g.e., s.232.

† John William Kaye, **History of the War in Afghanistan**, London 1874 s.170.

sonrasında yenilgiye uğrayan Şah Şüca İngilizlerin kontrolündeki Ludiana'ya sığınmış ve Dost Muhammed Han Afganistan emiri olmuştur.*

Lord Auckland Dost Muhammed Han'ı İngiliz çıkarlarını desteklemesi konusunda ikna etmesi için Alexander Burnes'i görevlendirmiştir. Alexander Burnes bir süredir Afganistan'da bulunduğundan bölgede iyi ilişkiler geliştirmiş ve Dost Muhammed Han ile dostluk tesis etmişti. Aslında Dost Muhammed Han Sihlere kaptırdığı Peşaver'i İngilizlerin desteğiyle alma ümidi içerisindeydi.† Bu arada Rus Çarı Birinci Nikola 19 Aralık 1837 tarihinde İvan Viktorovich Vitkevich adında bir subayı elçi olarak Rusya ve Afganistan arasında diplomatik ilişki kurma amacıyla Kâbil'e gönderdi. Elçinin Kabil'e gelmesi İngiliz hükümetinin endişelerini arttırdı. Kabil'de Alexander Burnes'in Dost Muhammed'i ikna çabaları sonuçsuz kaldı ve ezeli rakibi Sih lideri Ranjit Singh'e karşı İngilizlerden destek bekleyen Dost Muhammed Han bu desteği göremeyince Ruslara yanaştı ve Herat'taki İran varlığını kabul etmiş oldu.‡

Kabil'deki bu gelişmeler üzerine Lord Auckland Afganistan'da İngiliz çıkarlarını destekleyecek bir yönetim getirmek üzere harekete geçti.§ Bu görev için en uygun aday Dost Muhammed ile giriştiği taht mücadelesini kaybeden ve sürgünde bulunan Şah Şüca'ydı.** Yeni yönetimi tesis etmek amacıyla Afganistan'a harekât kararı alındı. İngiliz hükümetinin kararlarını açıklamak ve izah etmek üzere William Macnagthen Lahor'a gönderildi. Uzun süren görüşmelerden sonra 26 Haziran 1838 tarihinde Ranjit Singh ile İngiliz hükümeti ve Şah Şüca arasında Tripartite antlaşması imzalandı. Görüşmelerde Ranjit Singh harekâtı kendisinin yapmasından ziyade İngiliz ordusunu destekleme konusunu kabul ettirdi.††

Ranjit Singh ile varılan anlaşmadan sonra Lord Auckland 1 Ekim 1838 tarihinde Afganistan'a müdahale edileceğini açıkladı ve bu açıklamadan sonra İran Herat'ta bulunan birliklerini geri çekti. İran'ın bu hareketine karşılık İngilizler Afganistan'a yapacakları seferden vazgeçmediler. Lord Auckland

* J.A. Norris, **The First Afghan War 1832-1842**, Cambridge 1967, s. 63-64.

† Meredith Runion, **The History of Afghanistan**, USA 2007, s. 76.

‡ Karl Meyer, **Shareen Brysac, Tournament of Shadows: The Great Game and the Race for Empire in Central Asia**, New York 1999, s.31.

§ M.A. Terentyef, **Russia and England in Central Asia, Vol I**, Calcutta 1876, s.326.

** George Macmunn, **Afghanistan: From Darius to Amanullah**, London 1929, s. 110.

†† Joseph Davey Cunningham, **A History of Sikhs**, Delhi 1955, s.198.

ikinci bir bildiri yayınlarak Afganistan'da Dost Muhammed'i tahttan indirip yerine Şah Şüca'yı tahta çıkaracaklarını ilan etti.*

Afganistan'a Hindistan'dan yapılacak bir askeri sefer o vakit imkânsız görünmekteydi. Tripartite'de Sihlerle yapılan anlaşmayla müttefik kuvvetler Pencâb üzerinden Afganistan'a yürüyecekti.† Afganistan'ı işgal için hazırlanan ordu iki koldan harekete geçirildi. Ana kol ya da Bengal kolu 9.500 İngiliz, 6.000 Sih ve 38.000 geri hizmet askerinden oluşuyordu. Bu ordu Şikarpur' üzerinden Bolan geçidi yoluyla Kandahar-Gazne ve Kâbil üzerine yürüdü. İkinci kol ise Pelaver üzerinden Hayber geçidi yolu ile Kâbil'e sevk edildi.‡

Savaş resmi olarak 1839 yılının Şubat ayında Sih askerlerinin desteğindeki İngiliz ordusunun Afganistan sınırına 120 km uzaklıkta bulunan Belucistan'daki Toba-Kokar sıradağlarında bulunan Bolan geçidini geçmesiyle başladı. İngiliz kuvvetleri Nisan ayının sonunda Kandahar'a ulaştığında Afgan kabile reisleri bölgeyi terk etmişlerdi. 20 Nisan 1839 tarihinde Kandahar şehri ele geçirildi. Şah Şüca şehre girdiğinde şehrin ileri gelenleri bağlılıklarını bildirdiler. İngiliz ordusunun bir sonraki hedefi Kâbil yolu üzerindeki önemli bir merkez olan Gazne oldu. 23 Temmuz 1839 tarihinde Gazne'ye ulaşan İngiliz kuvvetleri Gulam Haydar Han'ın sert müdafaasıyla karşılaştıysa da yerel halkın ihanetiyle açık bırakılan kale kapılarından birinin havaya uçurulmasıyla Gazne düştü ve Gulam Haydar Han esir edildi.§

Gazne'nin düşmesinden sonra bölgede bulunan aşiretler Şah Şüca'nın tarafına geçtiler. Bu olay üzerine Dost Muhammed Han bir müddet İngilizlere direnmişse de Kabil'i terk edip Hindikuş dağlarını aşarak Buhara Emirliğine sığınmak zorunda kaldı. İngiliz kuvvetleri 7 Ağustos 1839 tarihinde Şah Şüca ile birlikte başkent Kabil'e girdi. Böylece Kabil'de düşmüş ve üç yıl sürecek İngiliz işgali başladı.**

Afganistan'ın İngilizlerin işgaline uğraması ve zamanla İngiliz askerlerinin menfi hareketleri Afgan kabileleri üzerinde büyük rahatsızlık

* Archibald Forbes, **The Afghan Wars 1839-42 and 1878-80**, London 1842, s.15-16.

† M.A. Terentyef, a.g.e., s. 326

‡ M.A. Terentyef, a.g.e., s. 326-327.

§Orhan Yazıcı, **Birinci Afgan-İngiliz Savaşı ve Sonuçları**, Afganistan Üzerine Araştırmalar, İstanbul 2002, s. 57-58.

** G. Macmunn, a.g.e., s. 128

uyandırmaya başladı. Bu arada bölgede bulunan İngiliz askerleri ailelerini Afganistan'a getirme taleplerinde bulunmuş ve askerlerin bu istekleri Afgan halkı arasında rahatsızlıklara sebep olmuştu. Zira Şah Şüca'nın tahta geçirileceği dolayısıyla yalnızca taht değişikliğinin olacağını tasavvur eden halk Hindistan benzeri kalıcı bir işgalin Afganistan'da tesis edileceğini görmüştü. Bu durum milli ve dini duyguları yüksek olan Afgan halkı arasında endişelere sebep oldu ve Şah Şüca ve İngilizlere karşı isyanlar başladı.

Bu arada Buhara Emir'i tarafından sözde esir tutulan Dost Muhammed Han ve oğulları 1840 yılının Ağustos ayında serbest bırakılmıştı. Dost Muhammed Han, Hulm'a valisinin de desteğiyle çoğunluğu Özbeklerden oluşan 6.000 kişilik bir kuvvet toplayarak Taşkurgan üzerinden Bamiyan'a yürüdü. Bu gelişme üzerine Macnaughten paniğe kapılmış ve "*Afganlar barut, Dost Muhammed ise yanmakta olan bir kibrittir.*" diyerek durumun vahametini belirtmişti. * İngilizler, Dost Muhammed'i karşılamak üzere derhal Kâbil'den Bamiyan'a topçu birlikleri ile subaylardan oluşan takviye kuvvetler sevk ettiler. Burada İngilizler ile karşılaşan Özbek süvariler, ellerinde modern silahlar olmadığı için İngilizlerin top ateşi karşısında oldukça fazla zayıt verdi. Bunun üzerine Emir Dost Muhammed Han, Taşkurgan'a geri çekilmek zorunda kaldı.†

Dost Muhammed'in Afganistan'a dönüş haberi Kûhistan ve Negrâb gibi yerlerde büyük bir heyecan yaratmıştı. Bu bölgenin liderlerinden Mir Mescidî Han ile Sultan Han onu ayaklanmanın başına geçirmek için Kûhistan'a davet ettiler. Dost Muhammed Han'ın Afganistan'a dönmesini engellemek isteyen İngilizler General Sale ve ona sonradan katılan Alexander Burnes'in emri altındaki birlikler takip amacıyla Dost Muhammed'in arkasından gönderdiler. Ancak onların takibine rağmen 300 atlı ile Hindikuş'u aşan Dost Muhammed Han, Eylül ayının sonunda Kûhistan'a ulaştı ve burada İngilizler ile savaşı yeniden başlattı.‡

Kûhistan'da gelişen olayları bastırmak üzere harekete geçen Macghnaten'a bağlı birlikler, Dost Muhammed'e destek veren mahallî kuvvetler karşısında çok zor duruma düştü. Afganlar bugünkü manada tam bir gerilla savaşı yürütmekte ve küçük korunaklarda barınan silahlı üç beş kişilik gruplar gece yarısı bağ ve

* M. Ewans, **Conflict in Afghanistan**, Routledge, London and New York 2005, s.37

† M.S. Ferheng, **Afganistan der Penc Kam-ı Ahir I**, Meşhed 1372 s. 258.

‡ O. Yazıcı, **Birinci İngiliz-Afgan Savaşı**, s.63.

bahçelerden geçerek İngiliz birliklerine ani baskınlar yapmaktaydı. Kûhistan'da iyice zorlanan İngiliz birlikleri, Aleksander Burnes komutasında hatırı sayılır bir takviye kuvvetinin gelmesiyle rahatladı. O sırada Dost Muhammed, asker toplamak üzere Negrâb'da bulunmaktaydı ve Çarıklar üzerinden Baba Kaşgar yoluyla Kâbil'e saldırmanın hazırlığı içerisindeydi. Ancak İngilizlerin Kûhistan'daki birliklerini takviye ettiklerini öğrenince geri döndü ve 5.000 kişilik ordusu ile Çarıklar'da İngilizlere saldırarak 2 Kasım 1840'da onları hezimete uğrattı. Muharebelerde İngilizlerden kurtulan olmamış, işgalci birlikler bütünüyle imha edilmişti.*

Dost Muhammed Han, Çarıklar'da kazandığı bu başarılı zafere rağmen en yakınlarına, bu arada yanında bulunan oğlu Efdal Han'a dahi bir şey söylemeden Negrâb'a giderek Mescidî Han ile görüşmüş, onun itirazlarına rağmen İngilizlere teslim olmaya karar vermişti. Dost Muhammed'i böyle bir karar almaya sevk eden sebep, o sırada halkın içinde bulunduğu bölünmüşlük ile başta Ruslar ve Buhara Emiri olmak üzere yerli liderler arasından kendisini destekleyenlerden beklediğini bulamamış olmasıydı.†

Afgan halkının daha fazla eziyet görmemesi için İngilizlere teslim olmaya karar veren Dost Muhammed Han, yanında hizmetçisi olduğu halde Kâbil'e geldi ve Bala Hisar'da bulunan Macnaughten'e kılıcını teslim etti. Onun teslim olması en çok Afganistan'daki İngiliz kuvvetlerini rahatlattı. Emir Dost Muhammed Han'a oldukça nazik davranan Macnaughten, o sırada Gazne'de gözetim altında tutulan ailesi ile birlikte Peşaver yoluyla Hindistan'ın Kalküta vilayetine gönderdi. Orada Emir ve ailesinin rahatı için her türlü tedbirin alınmasını ve kendisine iyi bir ikâmet yeri tahsis edilmesi direktifini verdi.‡

Bu sırada Dost Muhammed Han'ın oğlu Muhammed Ekber Han, Kâbil'e gelerek isyan hareketinin başına geçti. İngiliz kuvvetleri aylar süren çok sayıda saldırılara maruz kaldı. Bu saldırılardan en önemlisine yönelik olarak 2 Kasım 1841 tarihinde yaşandı. Bu saldırıda Alexander Burnes ve arkadaşları Kâbil'de isyancılar tarafından katledildi.§

* G.Macmunn, *a.g.e.*, s. 129; O. Yazıcı, *Birinci İngiliz-Afgan Savaşı*, s.64.

† O. Yazıcı, *Birinci İngiliz-Afgan Savaşı*, s.64 vd.

‡ W.K. Fraser-Tyler, *A Study of Political Developments in Central Asia, London 1950*, s.114 vd.

§ Vincent Eyre, *The Kabul Insurrection of 1841–42*, London 1879, s. 81.

İngiliz Ordusunun Afganistan Seferi ve Birinci İngiliz Afgan Savaşı

Saldırılarından sonra General Macnaghten, Muhammed Ekber Han ile İngiliz kuvvetlerinin ülkede kalması konusunda görüşmek istedi. Ancak yapılan görüşmeler esnasında Macnaghten öldürüldü. Bu olay İngilizler arasında büyük bir korkuya Kâbil ahalisinde ise İngilizlere karşı galeyana sebep oldu.*

Kâbil ayaklanması ile İngilizler Afganistan'daki durumun ciddiyetini kavradılar. Artık Afganistan işgali İngilizler için sürdürülemez bir hal almıştı. Sir William Macnaghten'in ölümünden sonra General Elphinstone tarafından Binbaşı Potinger siyasi temsilci olarak atandı. Afgan ileri gelenleri ile yapılan görüşmelerde Afganlar çekilme şartı olarak üç talepte bulundular. İlk şart olarak tüm silahlar geride bırakılacaktı. İkincisi tüm İngiliz hazinesi teslim edilecek, üçüncüsü ise İngiliz ordusu Afganistan'ı terk edene kadar İngiliz askerlerin eş ve çocukları rehine bırakılacaktı.†

1842 yılının Ocak ayında İngilizler Afganlar ile anlaşmaya varıp çekilme kararı aldılar.‡ İngiliz ordusunun çekilmesi sert kış şartları altında 6 Ocak 1842 tarihinde başladı. Çekilme anında İngiliz kuvvetlerini 4.500 asker, 12.000 geri hizmet çalışanı kadın ve çocuklardan oluşmaktaydı.§ Çekilme esnasında soğuk kış şartlarında dağ geçitlerinde Gilçay kabilelerine ait kuvvetlerin pusu ve saldırılarına uğradılar. Kâbil ve Peşaver arasında bulunan Gandamak köyünde yaklaşık 16.000 İngiliz saldırıya uğradı ve katledildi.** Bu saldırıdan yalnızca mucize eseri Celalabad'da bir İngiliz birliğinde görevli Dr. William Brydon kurtulabildi.††

İngiliz tarihinde Lord Auckland'ın hatası olarak bilinen Birinci İngiliz-Afgan savaşında yaklaşık 20.000 asker hayatını kaybetmiş, 20 milyon sterlinden fazla mali kayba sebep olmuştur. Şah Şüca 5 Nisan 1842'de Bala Hisar'da çarpışma esnasında öldürüldü.‡‡ İngiliz kuvvetlerinin çekilmesinden sonra Kâbil'de karışıklıklar bir süre devam etti. Muhammed Ekber Han daha sonra

* V. Eyre, a.g.e., s.220.

† Charles Nash, **History of The War in Afghanistan**, London 1843, s. 311

‡ J.A. Norris, a.g.e., s. 378.

§ C. Nash, a.g.e., s. 312

** Peter Hopkirk, **The Great Game: The Struggle for Empire in Central Asia**, New York 1994 s. 260

†† Vincent Eyre, a.g.e., s.292

‡‡ Stephen Tanner, **Afghanistan: A Military History From Alexander The Great To The Fall Of The Taliban**, USA 2003, s. 194

ülkede kontrolü sağladı ve Babası Dost Muhammed Han İngiliz hükümetinin iradesi ile serbest bırakıldı ve Hindistan'dan ülkesine döndü. 1843 yılının Nisan ayında tekrar tahta çıktı ve Kunduz, Kandahar, Mezar-ı Şerif ve Badakşan'ı kontrol altına aldı.

Kaynakça

Barnes, Gregory Fremont, **The Anglo-Afghan Wars 1839–1919**, Osprey Publishing 2014,

Cunningham, Joseph Davey, **A History of Sikhs**, S. Chand & Co, Delhi 1955,

Ewans, Martin, **Conflict in Afghanistan**, Routledge, London and New York 2005,

Eyre, Vincent, **The Kabul Insurrection of 1841–42**, WM. H. Allen & CO, London 1879,

Ferheng, M.Sadık, **Afganistan der Penc Kam-ı Ahir I**, Meşhed 1372,

Forbes, Archibald, **The Afghan Wars 1839-42 and 1878-80**, Seeley and Co, London 1842,

Hopkirk, Peter, **The Great Game: The Struggle for Empire in Central Asia**, Kodansha International New York 1994,

Kaye, John William, **History of the War in Afghanistan**, WM.H.Allen & Co, London 1874,

Macmunn, George, **Afghanistan: From Darius to Amanullah**, G.Bell and Sons, London 1929,

Meyer Karl, Brysac, Shareen, **Tournament of Shadows: The Great Game and the Race for Empire in Central Asia**, Basic Books, New York 1999,

Nash, Charles, **History of The War in Afghanistan**, Thomas Brooks, London 1843,

Norris J.A., **The First Afghan War 1832-1842**, Cambridge University Pres, Cambridge 1967,

İngiliz Ordusunun Afganistan Seferi ve Birinci İngiliz Afgan Savaşı

Roselli, John, Lord William Bentinck: **The Making of a Liberal Imperialist 1774-1839**, University of California Pres, California 1974,

Runion, Meredith, **The History of Afghanistan**, Greenwood Pres, USA 2007,

Tanner, Stephen, **Afghanistan: A Military History From Alexander The Great To The Fall Of The Taliban**, Da Capo Press, USA 2003,

Terentyef, M.A., **Russia and England in Central Asia, Vol I**, Foreign Department Pres, Calcutta 1876,

Tytler, W.K. Fraser, **A Study of Political Developments in Central Asia**, London 1950,

Yazıcı, Orhan, **Birinci Afgan-İngiliz Savaşı ve Sonuçları**, Afganistan Üzerine Araştırmalar, İstanbul 2002,